

Användningen av s.k. klippstol underlättar klippningen och spar ryggen på klipparen. Med oket om halsen håller sig tackan lugn.

Foto: Dagny Edberg

De vilda djurens rytm

De svenska lantrasfåren har en till årstiden väl anpassad fortplantning med brunst och betäckning i oktober-december samt lamning ca fem månader senare i mars-maj. Efter sex månader har lammen sin täta och värmande vinterfäll fullt utvuxen. Denna fäll bär de sedan över vinter och vår fram till försommaren, då den gamla ullen fälls och ny växer ut, på samma vis som hos de flesta vilda däggdjur.

Fällen blir "undergrodd"

I ett visst skede under försommaren "lyfter" den gamla, ganska väl sammanhållna, fällen från fårets kropp. Detta sker när fällen blir "undergrodd", d.v.s. när den gamla ullen släpper ur folliklarna och ny ull börjar växa ut. Fenomenet är snarlikt det som sker när älgar och rådjur faller sina horn och ger möjlighet till den enklaste av alla metoder att tillvarata ull från får - man lödjar (lydar), dvs drar av ullen med händerna.

Klipp i rätt tid!

När lantrasfåren är undergrodda på försommaren är det lättast att klippa dem och klippningen sker just i det nyutvuxna ullskiktet. På Gotland, vårt färlandskap framför andra, har tiden för lödjning och klippning varit starkt bunden till vissa av årets dagar. Vårklippning är svår att utföra innan djuren kommit i det undergrodda stadiet, höstklippningen får ej ske för sent, så att kyla och regn/snö blir besvärande.

Traditionen bra riktmarke!

Enligt P A Säve i "Boskapskötseln på Gotland", vid mitten av 1800-talet nedtecknade uppgifter, skedde lödjningen under våren på Stor-Sudret mellan pingst och

De klippas om hösten och lydas (lödjas) om våren, vilket senare mest sker medelst att med händerna draga den lösa lödjan av dem, utom då den ställvis är alltför mycket undervuxen och sitter för fast, då saxen måste brukas; men lyden (lödjan, som ock är mer full av aka eller vid skinnet ingrodd svett) blir aldrig så mycket som ullen, såsom höstavkastningen alltid kallas. Under klippningen bindas fårets ben; men man vill ej gärna klippa det alltför nära på hjässan och bröstet, ty fåret säger, enligt ordspråket:

Lyda ulla,

Men akta min kulla;

Klipp mig båd höst och vår,

Men akta mina bringa-hår!

Efter P.A.Säve (1811-1887) i "Fåren på Gotland"

KLIPPNING

midsommar, på Karlsöarna den 6 juni.

Höstklippningen skedde vid två tillfällen. De unga fåren och betäckningsbaggarna klipptes den 4 september i anslutning till öronmärkningen av årslammen vid bartelsmässesamlingen av fåren. Hösten ansågs börja denna dag.

Gamla får klipptes vid Storsamlingen, som skedde 2 oktober i mickelsmässotid, då årets boskapskötsel skulle avslutas, hägnads-skyldigheten upphörde och vinterhalvåret började.

Lammen förvirrade

Av Säve framgår att klippningen utfördes av såväl kvinnor som män. I samband med lammmärkningen "... sitter en mängd flickor och gummor överallt på lador, i hus eller ute på gården, vilka under munterhet och största brådska skola klippa alla de gamla fåren och dem som skola säljas, vilka man i hast bundit med strumpebandet, under det att karlarne, ivrige och svettande, släpa de stretande fåren fram till kvinnfålden, märka unge-lamben och släpa dem sedan ut på fältet,

då alla skrika ännu häftigare; lammen, som ej känna igen sina avpälade skrangliga mödrar och dessa, som nosa på alla för att få reda på de sina, varefter alla, alltmer lugnade, åter sprida sig på den vida vallen".

Höstullen är bäst!

De svenska lantrasfåren kan mycket väl hållas utomhus under vinterhalvåret. Viktiga förutsättningar är gott skydd mot väder och vind i form av t ex en tät tallskog eller en öppen loge samt tillfredsställande tillgång på foder, mineral och friskt vatten. Får, som hålls under sådana förhållanden, klipps vanligtvis endast på försommaren. Sällan är denna försommarklippta ull av god kvalitet, ofta är den bemängd med boss från vinterns höutfodring. Bästa ullen från denna typ av fårhållning kan då komma från en tidig höstklippning, vilken ger djuren goda möjligheter att ha en återigen utvuxen fäll till vintern.

Fällen är ett vinterskydd!

En annan vanlig form av fårhållning är att under vintern låta djuren söka skydd inne i stall, men ha fri möjlighet att vistas ute. Inför och efter lamningen kvarhålls de helt på stall och kommer ut först i samband med betessläppningen. I en sådan besättning bör fåren klippas under högdräktigheten, dock senast en månad före lamningen, och därefter hållas på stall för värmens skull. Gutefåren måste därefter åter klippas vid midsommartid, eftersom den under våren framvuxna ullen eljest kommer att sitta fast i den nya ullens toppar som en "dubbelull" till hösten.

Anpassad klippning

Den som väljer att hålla sina får på stall helt och hållet under vintern klipper fåren i samband med installationen. Någon klippning inför lamningen är då knappast aktuell, men kan istället ske när fällen är undergrodd på försommaren. Klippning av får skall anpassas till besättningens storlek, fårens ras, formen för djurhållning och årstidsrytmen.

Handsaxen urgammal redskap

Klippning av ull sker med hjälp av sax. Enklast är handsaxen, till sin användning och utformning ett uråldrigt redskap. I de arkeologiska fynden dyker handsaxen upp under järnåldern och har redan då den uppenbart idealiska konstruktionen, som alltjämt används. Handsaxar tillverkas fortfarande i Tyskland och används hos oss i stor utsträckning, främst i de mindre besättningarna och till putsning av tackornas juver- och bakregion inför lamningen. Fortfarande i början av 1970-talet reste gotländska kvinnor runt i större sydsvenska besättningar och klippte får med handsax. Dagsprestationen uppgick till ca 100 djur.

Maskinsaxen effektivast

Dyr i anskaffning, en aning tung och vibrerande att hålla i handen är maskinsaxen, som också är bunden till en kraftkälla. Mest spridda är de eldrivna saxarna och för den tränade klipparen är elsaxen ett rationellt och snabbt redskap. För den som uppskattar rekordnoteringar kan nämnas att senaste världsrekord i fårklippning med maskinsax sattes 20 december 1990 på Nya Zeeland av Alan MacDonald med 805 lamm under en arbetsdag på 9 timmar. Motsvarande handklippningsrekord ligger på 353 får och sattes 13 febr 1976 på Nya Zeeland av Peter Casserly, också på 9 timmar.

Som gutefårägare kan du vara nöjd med att klippa ett får på 10-12 minuter.

Det finns flera typer

Vid val av elektriskt driven sax står ett flertal märken till buds. Den vanligaste utformningen har motor och skär i en och samma enhet att hålla i handen. Lättare att hantera, men betydligt dyrare, är den engelska klippustrukturen med upphängbar drivenhet, lång kraftöverföringsaxel (wire i slang) och lätthanterligt handtag med saxskär.

Val av metod

Det är skillnad att klippa för hand

eller med maskinsax, det finns flera metoder att välja emellan och samtliga måste anpassas till vilka får eller lamm man skall klippa, den egna vanan och kroppskrafterna hos klipparen mm. Klippningskurser ordnas emellanåt av fåravelsföreningar i de olika länen.

Det sittande fåret!

En vanlig klippningsmetod är att ha fåret sittande framför sig lutat mot klipparens ben. Fåret hamnar då i ett "låst" läge och är tämligen fogligt. Arbeta gärna stående på en pressenning, så håller Du lätt rent och snyggt och undviker att det fastnar nytt skräp i den klippta ullen.

Denna klippningsmetod är ansträngande för klipparens rygg. Allra helst skall det finnas medhjälpare vid klippningen, som kan "servera" nya får alltefter som klippningen fortskrider.

Medhjälparen tar under väntetiden hand om ullen från föregående djur och sopar rent från de "fårpärlor", som ganska ofta ramlar ur det skärrade fåret.

Använd klippbord!

Ett utmärkt hjälpmedel för fårklipparen är klippbordet. Det finns flera olika konstruktioner att köpa i materialhandeln. Den händige fårägare kan själv tillverka ett klippbord eftersom funktionen är enkel:

- Fåret skall stå på en platta i lagom arbetshöjd för klipparen, ca 30-40 cm ovan mark.
- Fårets huvud skall hållas fast i någon form av fixeringsanordning.

I denna metod "öppnar" man fällen utmed fårets rygg och klipper sedan ned längs sidorna.

Verka samtidigt fårets klövar!

Litteraturhänvisning:

Erik Sjödin
FÅR
LTs förlag

Gustaf Fält m.fl.
Ull och pälskinn
LTs förlag 1981